

Agerdyrkning i Skotland.*)

Efterat det engelske Agerbrug ovenfor udførligere er beskrevet, vil en kort Beretning om det skotske være tilstrækkelig.

Anstiller man en Sammenligning imellem England og Skotland, vil det, endogsaa for den meest overladiske Jagttager, være indlysende, at en strengere økonomisk Aand i Alt, hvad der vedkommer Agerbruget, er fremherskende i dette fremfor i hiint Land. I England finder man i Almindelighed ikke hiin strenge Terordning af Landbrugets enkelte Dele under dets Hovedformaal, som iagttages i Skotland. I dette Land see alle de bedst drevne Landeiendomme ud, som om deres Besidderes eneste Tanke var, hvorledes det største Produkt kunde frembringes og affættes med den mindste Udgift. Alt, hvad der kan fremme dette store Maal, findes i den høieste Fuldkommenheds Stand; men der offres ingen Udgift paa noget Andet. I England har dette Bogholder-System, om vi tør kalde det saa, fundet mindre Indgang hos Agerdyrkerne. Et større Areal er offret til Fornøielse; Hæfter fredes, — skjøndt unyttige, ja endogsaa skadelige, — paa Grund af deres Skønhed; der holdes forholdsvis flere Heste og Fjok, og der anvendes en langt større Sum paa det, der blot tje-

*) Af samme Værk.

ner til Prydelse. Begge Systemer have deres gode som deres flette Sider. Skotternes Oekonomie drives undertiden til Iberlighed; men Englænderne ere gaaede langt videre i den modsatte Retning; deres Udgift til unyttige Heste er saaledes, for blot at nævne een Ting, i høieste Grad fordærvelig for Godseieren, Forpagteren og det Offentlige.

De store Særkjender paa skotsk Agerbrug ere: 1. Almindeligheden af Forpagtningscontracter af tilstrækkelig Længde, og med saadanne Bestemmelser for Driften, som, idet de ikke utilbørligen lamme Forpagteren, sikke Marken imod at udpines henimod Forpagtningens Udløb; 2. Tiendefrihed, og i Almindelighed ogsaa Frihed for Fattigskat og alle trykkende offentlige Byrder; 3. Forbud imod Overdragelse og Fremleie fra Forpagterens Side, og Forpagtningens Arvelighed af den lovlige Arving; og 4. den almindelige Indførelse af Tærskemaskiner og andre forbedrede Redskaber, og den almindelige Brug af Tøhesteploven og Genspændekarren.

Skotland kan i landoekonomisk Henseende deles i tre Dele. Den sydlige, til England grændsende Deel, indeholder et stort Areal bjergigt Land og store Græsgange. Men store Strækninger paa Vestkysten ere af Naturen frugtbare, og dyrkede med en Grad af Indsigt, Oekonomie og Held, der søger sin Lige i det hele Rige. Paa Vestkysten er Klimaet mindre gunstigt, og Agerdyrkningen indtager der et lavere

Standpunkt. Den mellemste Deel har endnu større Bjerge og et større Areal udyrket Land; men ogsaa denne Deel kan opvise nogle af Rigets skønneste, frugtbareste og bedst dyrkede Egne. Den nordlige Deel er, med faa Undtagelser, en vild Bjergegn, og Hornqvæg, Faar og Uld dens eneste landoekonomiske Produkter.

For et halvt Aarhundrede siden vare Bygningerne paa Landet i Almindelighed ringe og yderst uhensigtsmæssige. I enkelte Egne vare de forskellige Bygninger anlagte i en Række, saaledes at Baaningshuset laae i Midten, med Laden paa den ene og Udhusene paa den anden Side. Paa andre Steder laae de nordentligt henfaste imellem hinanden. Bæggene vare stedse lave, som oftest af Kampesteen og Leer, og Taget altid af Straa. Moddingen laae altid liggeoverfor Døren og saa nær ved den, at det i vaadt Veir ikke var nogen let Sag at slippe ind i Huset med tørre Fodder. I alt dette er nu foregaaet en fuldkommen Forandring, og det er kun i de meest affides liggende og mindst fremadstredne Districter, man træffer paa de gamle Huse. Imidlertid har man maaskee igjen vel meget nærmet sig den modsatte Yderlighed, idet man ikke sjældent seer Bygninger, der baade ere større og kostbarere end nødvendigt. Udhusene ligge som oftest i Firkant. Undertiden udgjør Baaningshuset en af Siderne; men i den bedst byggede Klasse ligger det noget fra Udhusene. Det er sædvanlig 2 Etager høit, og beqvemt, ja under-

tiden smagfuldt indrettet. Alle Bygningerne ere i Almindelighed tækkede med Skifer. De opføres stedse paa Godseierens Bekostning; men den Forpagter, for hvis Skyld de først opføres, betaler stundom nogle Procent af Bygningssummen. Undertiden paatage Forpagterne sig ogsaa Bygningsmaterialiernes Transport.

Hegnet bestaaer i mange Egne af Skotland af Steendiger, de saakaldte „Galloway=Diger.“ De bedste ere dobbelte, dækkede med brede, flade Steen, og fra $5\frac{1}{2}$ til 6 Fod høie. Naar de have været godt satte, og af gode Steen, have de holdt sig i 70 til 100 Aar; men ellers sjældent længere end 25 til 30.

Med Hensyn til Agerdyrkningsredskaber staaer Skotland høit over England. Den forbedrede skotske Plov er almindelig, og stedse trukken af 2 Heste, der kjøres af Ploieren. Jern=Harver ere almindelige. Tærskemaskiner ere langt almindeligere end i England; og der findes neppe en Gaard af nogen Betydenhed, der ikke har een. De skotske Dagleiere have aldrig været saa taabelige at troe, at kunne fremme deres Interesse ved at ødelægge disse herlige Maskiner.

I Lavlandene er den Skik, at tage 2 Korn af grøder efter hinanden næsten overalt forladt. Hvede dyrkes i stor Udstrækning; men i Almindelighed er det skotske Klima dog ikke saa gunstigt for Hvedens Vært, som det sydlige Englands. Imidlertid var, i

Aaret 1831, den bedste Hvede paa det Londoner Marked fra Moray Fjordens Bredder. Havre er i Skotland langt mere dyrket end nogensomhelst anden Kornsort, vist i Forholdet som 7 à 10 til 1. I de bedst dyrkede Districter har Kartoffelhavren næsten aldeles fortrængt de andre Arter. Paa lavere Land dyrkes den gule Havre (dun oats), og i nogle Egne af Høilandene den forædlede sorte Havre. Afgrøden retter sig efter Jordbunden og Jordens Behandling, men er i Almindelighed større end i England. 60 Bushels pr. Acre (c. 26 Tdr. pr. Td. Land) ansees for en meget god Høst, og 25 (c. 11 Tdr. pr. Td. Land) for en maadelig. Havremeel udgjorde, for ikke meget længe siden, Hovedbestanddelen af alle Classers Føde, med Undtagelse af de allerfornemmes; men Hvedebrød bruges nu meget almindeligt i Byer og Flekker, ja endogsaa paa Landet. Havremeel er imidlertid endnu en meget søgt Artikel. Byg, af den færrædede Art, er ogsaa meget dyrket. Dyrkningen af Bonner indskrænker sig til nogle faa Districter.

Turnips og Kartofler dyrkes med Held i de fleste af Skotlands lavere Egne. De ere næsten altid radsaaede, og hyppede med Haands og Hestehakken. Dyrkningen af Kartofler for det Londoner Torv har i den senere Tid været dreven i viid Udstrækning i nogle af de østlige Provindsler af Skotland, og er funden tilstrækkelig indbringende, uagtet Afgrøderne ere mindre rige i denne Deel af Riget,

end i England og Irland. Turnipsdyrkningen er maaſkee intetſteds ſaa godt forſtaaet, eller ſaa vidt brevet, ſom i *Diſt-Rothian* og *Berwickſhire*; men den har i den ſenere Tid meget udvidet og forbedret ſig i alle Landets Dele. Klover og Raigræs anvendes mere i Skotland end i England.

Med Henſyn til Engenes Behandling, Højbjergning, Valg af Dvægracer og Alt, hvad der figter til Fedevarers Production, ſtaaer Skotland langt under England. Under den ſidſte Krig gjordes af Enkeltmand ſtore Anſtængelſer for at forbedre Dvægracerne, hvilket ogſaa tildeels er kronet med Held. Meierievæſenet ſtaaer høieſt i *Nyrſhire*, hvor *Dunlop*-Øſten tilvirkes, og i *Kenſrewſhire*, og begynder at finde Indgang i andre Egne af Landet.

I England anvendes mere end Halvdelen af Pløielandet til Dvægets Underholdning, eller til Opdræt og Fedning af Hornqvæg, Faar o. ſ. v. til Meierierne og til Slagterbænken. I Skotland bærer den ſtørre Deel Sæd, og i Irland, hvor Græsgangene for et halvt Aarhundrede ſiden havde en betydelig Dørvægt, er denne nu paa det dyrkede Areal Side. Hvilket Forhold der er det beſte, kan kun practiſt afgjøres, idet det maa beſtemmes efter hvad der under de forſkjellige Omſtændigheder giver den ſtørſte rene Indtægt.

Høet beſtaaer undertiden af naturlige Græsarter, undertiden af Klover og Raigræs eller af Klover alene, og undertiden af *Eſparcette* (*Sainfoin*). En

Aere pleier efter et Middeltal at give: af Enghe 1 til $1\frac{1}{2}$ Tons (2 til 3000 Pd.), af Kloverhe fra 1 til 3, og af Esparcette fra 1 til 2 Tons. Kloverhe staaer sædvanligen 20 Procent høiere end Enghe eller naar det er blandet med Raigræs.

Blandt de skotske Heste udmærke Glydesdalerne sig som kraftfulde Kjøreheste og Gallovayerne sig som fortrinlige Rideheste. Hestene holdes i Almindelighed godt, og det er en vigtig Bemærkning, at man fra Hestenes Tilstand kan slutte til Eierens Charakter. Meget smukke, vel udfodrede Heste, der see ud, som om de vare bestemte for et Marked, vække snarere Formening om Dovenskab end om Flid; men magre, dorste, af Slid og Sult ødelagte Kriffer ere paa den anden Side et sikkert Kjendetegn paa en slet Landmand, paa En, der gaaer tilbage og som fortjener det. Med flette Redskaber udføres intet Arbeide godt, og et vigtigt, ja et Hoved-Skridt til et godt Landbrug er at holde sine Arbeidsdyr i kraftfuld Stand. Heste, der fodres ordentligt og bruges ordentligt, kunne gjøre en stor Deel Arbeide uden at tabe enten Kræfterne eller Udseendet. Det er derfor af stor Vigtighed at fordele Arbeidet saa ligeligt som muligt over det hele Aar; skulde da end en usædvanlig Anstrengelse gjøres fornøden, ere de istand til at udholde den. Falde Hestene af, da behoves der meget mere til igjen at sætte dem i Stand, end der havde behøvedes til at holde dem deri.

Udgiften ved Hestehold retter sig deels efter He-

stenes Størrelse, deels efter deres Bestemmelse, men ogsaa efter Eggen hvor, og den Stand hvori de holdes. Derfor er den for en Hest anslaaet til enhver Sum imellem 10 og 50 Pd. aarlig. Arbeidsheste paa Landet behøve aarligen, naar de skulle forblive i god og kraftfuld Stand: af

Havre: 15 Dvarter.

Grønfoeder: 1 Acre med Kløver, Raigræs og Biffer.

Hø: endeel af October og November, Marts, April og Mai, $1\frac{1}{4}$ Ton.

Halm: for andre 4 Maaneder, Høets halve Priis.

Kartofler, Jams eller svenske Turnips, $\frac{1}{4}$ Acre.

Det Areal, der udfordres til en Hests Underholdning, kan, naar Jorden er af Middelgodhed, anslaaes til 5 Acres, nemlig: 3 til Havre, 1 til Grønfoeder og 1 til Hø og Rodfrugter. Paa udmærkede Jorder kunne 4 Acres være tilstrækkelige; men paa magre, og der, hvor Hestene holdes paa Græs, ville $6\frac{1}{2}$ til 7 Acres behøves. Straaet af omtrent 2 Acres maa beregnes til Foder og Stroelse, hvilken sidste Artikel ikke ovenfor er anført, fordi det, der er bestemt til Stroelse, i nogen Afstand fra Byerne, nødvendigens maa gøres i Gødning. Antager man derfor 60 Acres, som Middelsstørrelsen af det Areal, der kan dyrkes med 2 Heste, vil Afgrøden af 10 Acres behøves til deres Underholdning; eller, med andre Ord: en Hest fortærer Afgrøden af 1 Acre af hver 6 den dyrker, i en 4 eller 6aarig Rotation, og noget mere end 1 Acre af hver 5, den

aarligen pløier. Af det flottste Hornqvæg udmærke Køerne fra Ayrshire sig ved Mælkfrighed. De skulle i deres Fødeegn give omtrent 600 Galloner Mælk aarligen, og da $3\frac{1}{2}$ Gallon giver $1\frac{1}{2}$ Pd. Smør, giver saaledes hver Ko i Gjennemsnit 257 Pd. Smør om Aaret. Man siger imidlertid, at de, naar de komme til England, slaae af paa Mælken, og derimod sætte Kjød. Men i Evne til hurtigen at blive fede, staae de langt under Høilænderne, Gallovaierne og de forædlede korthornede (Teewaterne). Naar høilandsk Dvæg fedes paa Lavlandenes rige Græsgange giver det det delicateste Kjød. Dvægbestanden er dog i de sidste 30 til 40 Aar betydeligt formindsket i Høilandene, fordi man har fundet det mere indbringende at holde Faar. I Sydskotland findes, især i Gallovay, en fortrinlig Dvæggrace uden Horn. De ere i Almindelighed sorte eller brogede. Deres Bægt pleiede, naar de, 3 til $3\frac{1}{2}$ Aar gamle, dreves syd paa, at være omtrent 40 Steen*); men fedede i England have de undertiden veiet 80 til 100 Steen. Deres Kjød staaer kun tilbage fra Høilændernes. De give ikke megen, men fortrinlig Mælk. Forhen gik aarligen 18 til 25000 Stk. Gallovay Dvæg til Norfolk og Suffolk, hvor de fededes med Turnips; men nu fedes de ikke sjældent hjemme, og sendes da med Dampskibe til Liverpool.

Dvæget har i det sidste Aarhundrede tiltaget

*) en Steen (stone) er omtrent 14 Pd.

faa meget i Vægt, at naar Dr. Davenant i Aaret 1710 angiver Gjennemsnitsvægten af Kroppen af en Dre til 370 Pd., af en Kalv til 50 Pd., og af et Faar til 28 Pd., Alt Netto, angives den nu, saaledes som de slagtes i London, for en Dre til 800, en Kalv til 140, et Faar til 80 og et Lam til 50 Pd; og naar Affaldet, der her er regnet med, fradrages, bliver Nettovægten dog næsten det Dobbelste.

Det er imidlertid værd at bemærke, at megen Skade er stiftet ved ufloge Forsøg paa at forbedre de oprindelige Dvægracer. Man har sædvanlig havt til Hensigt at forsøge deres Størrelse, der stedse er betinget af naturlige Aarsager, som Klima, Mængden og Bestaffenheden af den Føde, Dyret letteligen kan erholde o. s. v. I Grunden er Størrelsen ogsaa en aldeles underordnet Sag. Det store Formaal, som den kloge Agerdyrker stadigen bør have for Øie, er, at erholde den størst mulige Fordeel af sit Udlæg, og han vil derfor foretrække den Besætning og den Race, der bedst vil betale det fortærende Foder. Værdien, til hvilken et Dyr kan bringes, er et underordnet Hensyn; idet Fordelen af Dvægavl, som af enhver anden Ting, ikke kan bestemmes af Produktets absolute Pris, men af denne i Sammenligning med de Udgifter, der ere forarsagede for at kunne bringe det til Torvet. Kun hvor der er Overflod af Foder, og hvor dette kaneholdes uden megen Anstrengelse, kunne store Dyr, naar de ere af god Race, sikkert foretrækkes for dem af Middelsør-

relsen. Den Mening har været temmelig almindelig, at man ved Tillæg burde foretrække de større Hanner; men denne Mening har, efter de kyndigste Mænds Dom, stiftet megen Skade. Hovedforbedringen i Bæddeløbs- og Rideheste-Racen er frembragt ved Indførelsen af Hingster fra Barbariet og Arabien af forholdsviis ringe Størrelse, og i Racen af svære Trækheste ved Indførelsen af Hopper fra Flandern. Mr. Cullley siger, „at af alle Dyr, af hvilkenomhelst Art, ere de, der have de smalleste, reneeste og fineste Been, i Almindelighed de bedst proportionerede, og de, der have det bedste og fineste Kjød. De ere tillige de haardføreste og sundeste, og de, der have den bedste Appetit; i levende Live istand til at udholde den største Anstrengelse, og slagtede meest værd pr. Pund.“ Bist er det, at Dyr, der oprindeligen hverken ere altfor store eller altfor smaa, gradviis ville antage den Størrelse, der bedst passer sig for Græsgangen; men imedens det større Dyr bliver usundt og vanslægter, med Hensyn til Form og gode Egenskaber, tiltager det mindre Dyr i Størrelse og vinder i enhver Henseende.

Ogsaa bør det bemærkes, at Dvæg- og Faar-racerne ere forskjellige efter de forskjellige Diemed, i hvilke de holdes. En Dvægrace, der lige godt passer for Slagteren, Malkepigen og Ploven eller Karren, findes kun i Dnsfernes Verden. Ligeledes synes det ogsaa, som om den meget fine Uld ikke kan erholdes af velstakte og fede Faar. Landmanden bør

vælge den Besætning, der bedst svarer til det Dier med, han har foresat sig. Han bør stedse vælge de bedste Tillægsdyr, og omhyggeligen agte paa enhver Udartning, der, om end nok saa liden, fra begge Forældrene i forøget Grad vil nedarves paa Afkommet.

Faarene deles man i 2 Hovedclasser, de, der give lang eller Ræmme-Uld, og de, der give kort Uld. I første Klasse udmærker sig især Dishley-Racen, der skyldes den berømte Robert Bakewell. Dens Uld er fra 6 til 14 Tommer lang, men især udmærker den sig ved fedt, fiint og velsmagende Kjød. Anden Klasse tæller en Mængde Afarter, hvoraf de almindeligste ere South-Dovns-Racen, Cheviot-Racen, Hede- og Bjergracen. Merinosaaret indførtes mod Slutningen af forrige Aarhundrede. Holdes Faar i Bjergegne, som i de skotske Hoilande, da er Hovedsiemedet, at lægge dem til; holdes de derimod i græsrigge Egne, eller paa frugtbare Marker, er Hovedsiemedet, at opføde dem til Slagtning. Men idet Agerdyrkeren har søgt at forene begge Siemed, ved nemlig paa eengang at bringe Faaret til at levere den størst mulige Mængde af Uld og Kjød, har han siensynligen skadet Uldens Dvalitet. Den udbredte Turnips-Dyrkning og den almindelige Indførelse af en større Faarerace har betydeligen formindsket Veltensens Værd, skjøndt Bægten derved er forøget. Saaledes angiver en Uldforterer, Mr. Fison, at naar i Aaret 1790, 15 Tods eller 420 Pd. Norfolkter Klæde-

uld, gav 200 Pbd. af Prima Sort, gav i Maret 1828, det samme Quantum kun 14 Pbd. Prima Sort, og Andres Vidnesbyrd stemmer overeens hermed.

Af Sviin ere de bedste engelske Racer indførte i Skotland; men Landets egne Racer, der endnu paa mange Steder ere de almindeligste, give kun ringe Fordeel. De ere hvide, have smaa, snævre Kroppe med Børster fra Tryne til Hale, lange Been, og trives endogsaa i ældre Alder kun meget langsomt. I Høilandene og paa Hebriderne er den oprindelige Race meget liden, hverken hvid eller gul, men af eensformig graa Farve, med lange stride Haar og Børster. De græsse paa Bakkerne ligesom Faar; deres eneste Føde er Urter og Rødder, hvoraf de leve det hele Aar igjennem, uden at komme i Huus og uden at de faae anden Føde. I Høsten, naar de ere i bedst Stand, er deres Kjøb udmærket. Drives de til Lavlandet, da fedes de med Lethed, og opnaae en betydelig Størrelse.
